

Globalblablah

Auteur(s):

Mensink, N.W.

Bergeijk, P.A.G. van

*De auteurs zijn werkzaam bij het ministerie van Economische Zaken.***Verschenen in:**

ESB, 81e jaargang, nr. 4080, pagina 914, 6 november 1996

Rubriek:

Discussie

Trefwoord(en):

globalisering, internationale, economische, betrekkingen

Volgens Kleinknecht en Ter Wengel is er momenteel geen sprake van globalisering van de wereldeconomie. Maar hun statistieken vormen geen bewijs van deze stelling, aldus Mensink en Van Bergeijk, en Van Paridon. En volgens Lubbers klopt ook hun idee van het fenomeen globalisering niet.

Internationaliseringsgraad op basis van totale handel (Ruigrok/Van Tulder en Kleinknecht) en van de handel in industriële producten
In het artikel 'feiten over globalisering' betogen Kleinknecht en Ter Wengel dat er tegenwoordig geen sprake is van een historisch unieke 'globalisering' van de wereldeconomie: 'de relatieve internationaliseringsgraad (is) tegenwoordig niet groter (...) dan gedurende de 19e eeuw'¹. Dit fabeltje is in de wereld gekomen door het lovenswaardige streven van Ruigrok en Van Tulder om de 'mythe van globalisering' te nuanceren². Het is een uitspraak die leidt tot gefronste wenkbrauwen, want zowel de groei van de wereldhandel, de duur van die groei als het niveau van de wereldhandel ten opzichte van het bnp bevinden zich op een historisch hoogtepunt.

In dit artikel herleiden we ons verschil van inzicht met Kleinknecht en Ter Wengel tot drie elementaire denkfouten:

- » ze vergelijken appels en peren;
- » ze kijken de verkeerde kant op en
- » ze denken bilateraal c.q. vanuit één land.

We zullen dit verduidelijken door te kijken naar gegevens voor de export sinds 1870³. Daarbij definiëren wij globalisering in macro-economische termen als de toenemende internationale verwevenheid van economieën.

Appels en peren

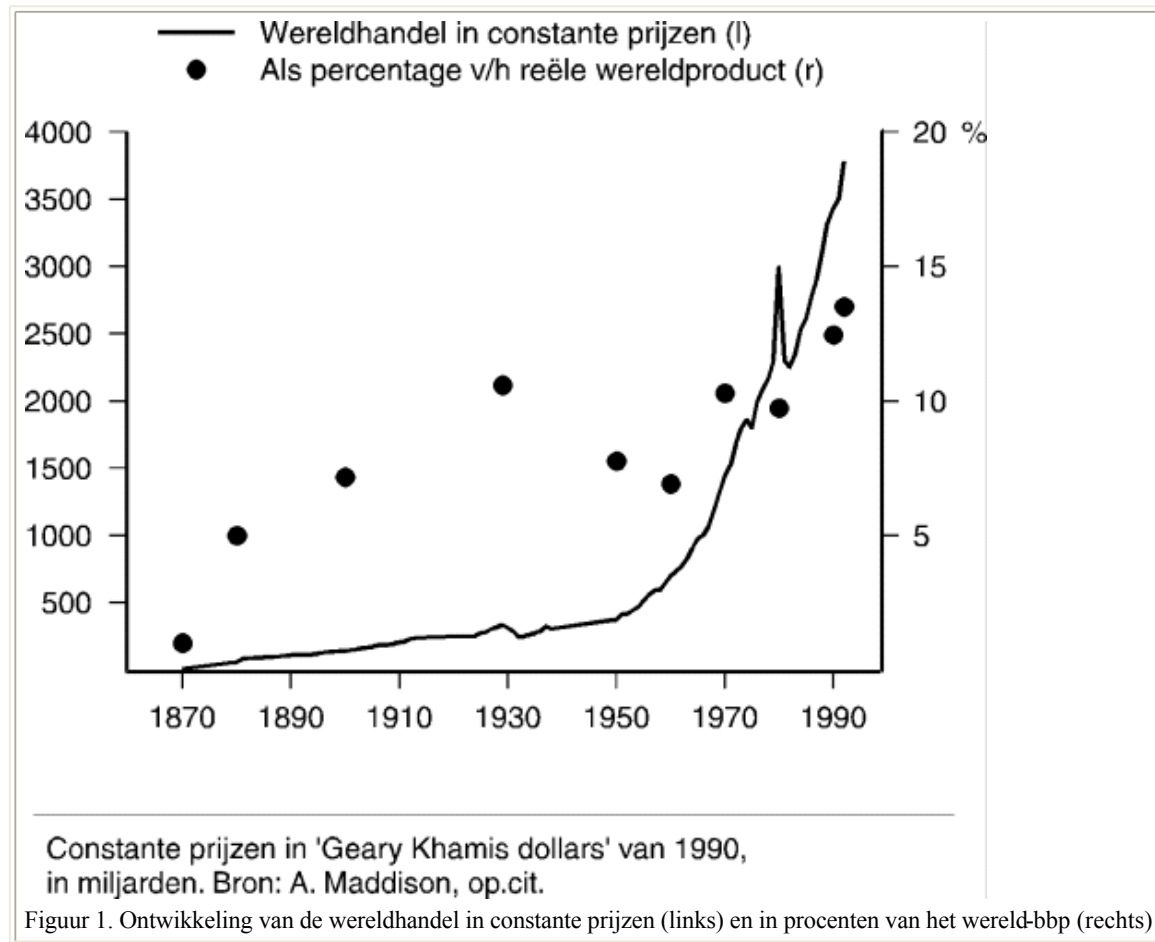
De analyse van Kleinknecht en Ter Wengel is gebaseerd op handelsquoten (het verhoudingsgetal tussen de internationale handel en de toegevoegde waarde) die worden berekend op basis van lopende prijzen. Het is geen vraag of zo'n getal tussen landen en/of in de tijd op een zinnige manier kan worden vergeleken: dat kan niet want de teller van de handelsquote heeft betrekking op een omzetcijfer dat luidt in internationale prijzen (de relatieve prijzen die op de wereldmarkt gelden). De noemer heeft daarentegen betrekking op de toegevoegde waarde die binnen een nationale economie wordt voortgebracht en reflecteert dus de binnenlandse (relatieve) prijzen.

Bij het gebruik van de exportquote (in lopende prijzen) doen zich twee problemen voor. Een eerste probleem betreft de vergelijking tussen economieën die zich in een verschillende fase van ontwikkeling bevinden, omdat het bnp ook betrekking heeft op niet verhandelbare goederen en - vooral - diensten (kappers, woningen, onderwijs, fabrieksterreinen, enz.). Het probleem ontstaat omdat bij een laag ontwikkelingsniveau diensten in het algemeen veel goedkoper zijn dan bij een hoog ontwikkelingsniveau. Dit geldt zowel wanneer we een dwarsdoorsnede maken (diensten zijn goedkoper in ontwikkelingslanden) als wanneer we naar tijdreeksen kijken (aan het begin van deze eeuw was het heel gewoon om een dienstmeisje te hebben). Algemeen wordt daarom erkend dat het vergelijken van bnp's alleen mag gebeuren nadat met behulp van de methode van de koopkrachtpariteiten is gecorrigeerd⁴.

Een tweede probleem dat zich voordoet met het gebruik van lopende prijzen is dat de ontwikkeling in de loop van de tijd van één bepaald land drastisch vertekent door de afwijkende prijsontwikkeling van export (relatief veel industrieproducten) en bbp (relatief veel diensten). Omdat de prijsstijging van diensten structureel boven die van industrieproducten ligt, wordt bij een historische vergelijking in lopende prijzen de exportquote fors vertekend. Voor Nederland lag de prijsstijging van de export in de periode 1970-95 bijvoorbeeld gemiddeld net iets onder de 3%, terwijl de prijsontwikkeling van het bnp 4,3% bedroeg. Op een termijn van een kwart eeuw wordt daardoor de stijging in volumetermen van de exportquote met gecumuleerd ruim 35% onderschat. Daarom moet een historische vergelijking van exportquoten tegen constante prijzen plaatsvinden.

Voor een historische vergelijking zijn dus reeksen nodig voor de handel en bnp die luiden in constante 'internationale dollars', zoals die

in de recente studie van Maddison worden gepresenteerd. [figuur 1](#) vat de ontwikkeling van de wereldhandel sinds het midden van de vorige eeuw samen. De figuur toont in de eerste plaats dat de internationale handel zich nog nooit zo sterk heeft ontwikkeld als sinds het midden van de jaren tachtig, wellicht met uitzondering van het einde van de 19e eeuw (toen de 'eerste globaliseringsgolf' plaatsvond en het niveau van de handel veel lager was). Zowel de duur van de handelsexpansie als het tempo van de groei blijken uitzonderlijk. De wereldhandel groeit op zichzelf genomen en ten opzichte van de wereldproductie uitzonderlijk snel. Ter vergelijking: de Nederlandse uitvoerquote in 1913 bedroeg volgens Maddison 18%, in 1992 was dat 55%. Daarom bevinden we ons nu op onbekend terrein: er is sprake van een historisch unieke fase in het proces van internationalisering.

Kijken buiten de dijken

Een volgende vraag is of het beeld uit de studie van Maddison een realistische beschrijving van de wereldeconomie is. Zijn er andere waarnemingen en theoretische overwegingen die het verschil tussen Maddisons statistieken en de wereld volgens Kleinknecht en Ter Wengel verklaren? Dit zijn redelijke vragen, aangezien men zich bij waarnemingen van (internationale) economische verschijnselen niet op één waarnemingsmethodiek moet verlaten.

Het antwoord op deze vragen volgt eigenlijk direct uit een nadere bestudering van de manier waarop Kleinknecht en Ter Wengel naar 'globalisering' kijken. Het artikel is geschreven vanuit een Eurocentrisch gezichtspunt en komt vaak zelfs niet verder dan een polderperspectief.

Een breder speelveld

Een eerste voor de hand liggende verklaring is daarom dat internationalisering zich vooral buiten hun waarnemingsveld voltrekt. Hierdoor blijft het relatief nieuwe verschijnsel buiten beeld dat niet-OESO-landen een steeds grotere rol spelen in het wereldsysteem. De handel tussen niet-OESO-landen onderling nam de afgelopen jaren ongeveer twee keer zo snel toe als de OESO-handel met ontwikkelingslanden. In de periode 1991-'94 vond van de 5,6% groei in de wereldhandel 3,3% op markten buiten de OESO plaats (bijna 60%)⁵. Ook het door hen niet bestudeerde handelsverkeer tussen Oost en West is sinds 1990 jaarlijks met gemiddeld zo'n twintig procent gestegen.

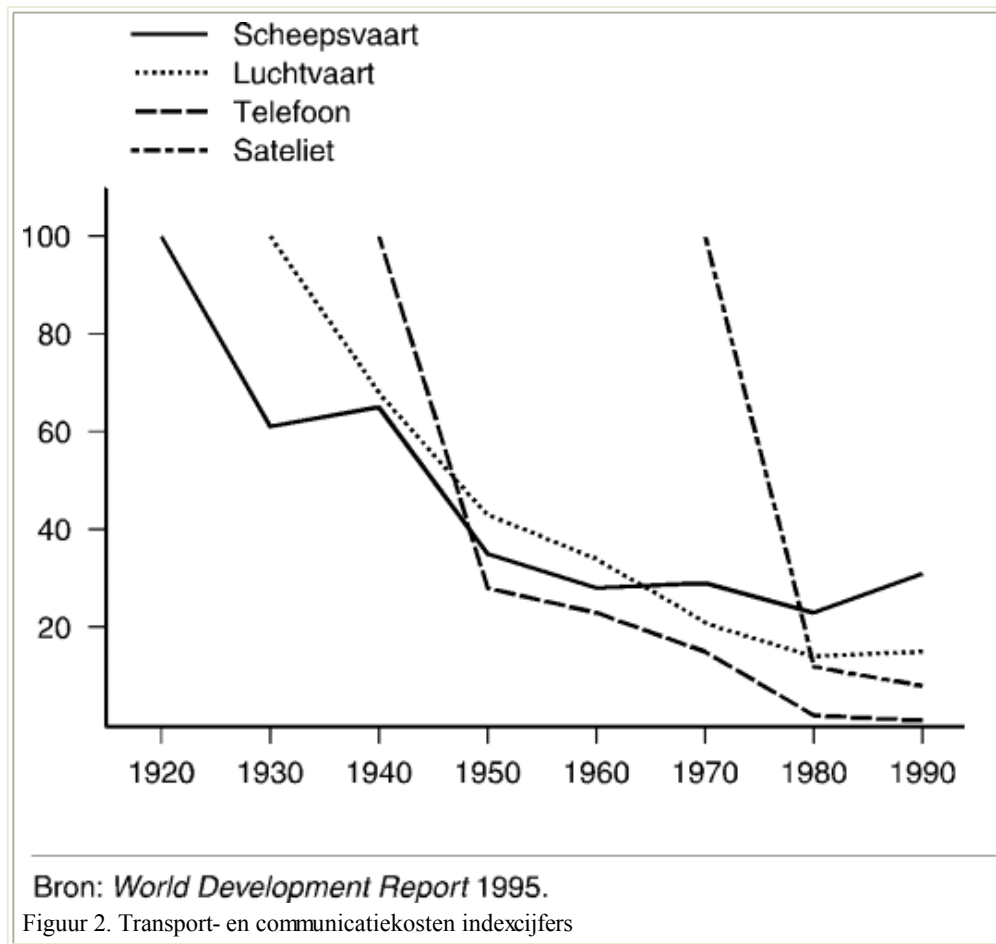
Internationalisering is multilateraal

Wellicht de meest elementaire denkfout is nog dat hun analyse plaatsvindt in een bilateraal kader. Hierbij gaat het niet slechts om het feit dat Nederland als waarnemingspunt wordt gekozen maar ook om de veronachtzaming van de onderlinge verstrengeling van landen. Landen zijn in een keten van economische relaties met elkaar verbonden en die verstrengeling loopt zowel direct via de bilaterale handelstromen als indirect (dan gaat het bijvoorbeeld om het aandeel van Koreaanse halffabrikaten in de producten die Nederland invoert uit België). Toenemende onderlinge interdependentie kan slechts zichtbaar worden op mondiale schaal (zoals geïllustreerd in [figuur 1](#)) of indien het aandeel van derde landen (anders dan de handelspartners) in de ingevoerde producten bekend is.

Toenemende internationale concurrentie

We kunnen ook verder kijken dan de handelsstatistieken en gevolgtrekkingen proberen te verbinden aan processen waarvan we weten dat ze spelen, maar die niet in de dorre cijfers terecht komen.

Drijvende kracht achter het proces van internationalisering is het voortschrijden van de technologie. Hierdoor is de wereld in economische termen aanzienlijk kleiner geworden. Nieuwe transporttechnologie (paard-en-wagen, stoomtram, TGV) zorgt ervoor dat goederen veel goedkoper en sneller van de ene naar de andere plaats kunnen worden vervoerd en ook de communicatietechnologie (postduif, telegraaf, internet) is aanzienlijk verbeterd (figuur 2). Dit is niet alleen van belang vanwege de feitelijke invloed op de waargenomen handelsstromen, maar juist ook omdat de potentiële grensoverschrijdende concurrentie toeneemt. Ook zonder dat er dus daadwerkelijk handel optreedt, kunnen landen elkaar beïnvloeden omdat reeds de mogelijkheid van internationale concurrentie disciplinerend kan werken.

Daarnaast versnellen ingrijpende politieke veranderingen het proces van internationalisering⁶. Eind jaren zeventig leefde volgens het *Development report 1995* van de Wereldbank een derde van de wereldbevolking in planeconomieën en een derde in landen met een sterk protectionistisch beleid. Slechts een derde van de wereldbevolking stond min of meer in direct contact met de wereldeconomie. Volgens de Wereldbank zal dat aandeel rond de eeuwwisseling zijn gestegen tot meer dan 90% dankzij de introductie van de markteconomie (Oost-Europa, China) en het opheffen van kapitaal- en handelsbarrières (India, Latijns-Amerika). Ook zo wordt het 'speelveld' van de markteconomie aanzienlijk vergroot en neemt de betekenis van potentiële concurrentie toe.

Ten slotte wijst het toenemende belang van productdifferentiatie en intra-bedrijfshandel in industriële producten erop dat de betekenis van internationale concurrentie toeneemt. Bij producten die afhankelijk zijn van het klimaat of de geografische ligging zijn er immers veel minder mogelijkheden tot concurrentie dan bij min of meer gelijksoortige producten die niet afhankelijk zijn van bepaalde factoren die uniek zijn voor het exporterende land.

Afronding

Hoewel de analyse van Kleinknecht en Ter Wengel voor verbetering vatbaar is, kunnen we ons hun scepsis wel enigszins voorstellen. De plotselinge aandacht voor globalisering sinds 1993 wekt inderdaad verbazing. Sinds met name de jaren vijftig is het internationale handelsverkeer zeer sterk aan het intensiveren en voor de directe buitenlandse investeringen geldt dat sinds de jaren tachtig⁷. Ook de toename van het intra-Europese verkeer is niet nieuw al is het volgens ons toch vooral een semantische vraag of deze vorm van integratie nu wel of niet tot internationalisering en globalisering moet worden gerekend (beleidsmatig en analytisch zien wij weinig verschil).

Er is al met al reeds langer een proces gaande waarin de internationale concurrentiedruk toeneemt. De door ons gepresenteerde cijfers illustreren de intensivering en versnelling van die ontwikkeling op mondiaal niveau. Dit geeft aan het debat over internationalisering de urgentie die wellicht verklaart waarom het onderwerp globalisering 'plotseling' op de agenda is gekomen.

Kleinknecht en Ter Wengel vragen zich terecht af of dit proces wel zo bedreigend is voor de werkgelegenheid in Nederland. De OESO heeft in de *Jobs Study* voor de periode 1972-1986 vastgesteld dat circa 250.000 banen in Nederland verloren gingen door de intensivering

van de importconcurrentie. Maar daar stonden 400.000 banen tegenover die werden geschapen door de groei van de uitvoer. Per saldo creëerde internationale handel in Nederland dus 150.000 banen.

De opkomst van Zuidoost-Azië (de vier Tijgers plus China) kostte per saldo 25.000 banen, maar wie meent dat dit een te isoleren fenomeen is, voert de discussie over globalisering vanuit een verkeerd begrepen eigenbelang. De opkomst van Azië en de zelfbevrijding van Oost-Europa scheppen nieuwe koopkrachtige economieën en iedereen kan van de mogelijkheden profiteren die de resulterende verbreding van het wereldhandelssysteem biedt. Er is dus geen sprake van export van werkgelegenheid als gevolg van internationale handel: internationale arbeidsdeling schept juist werkgelegenheid. Naast de kwantitatieve werkgelegenheidseffecten heeft internationale handel een zekere (dynamische) invloed op de (sector)structuur van een economie, omdat internationale handel dwingt tot continue aanpassing aan concurrentieverschillen.

Internationalisering verheldert onze eigen fouten: niet de internationale concurrentie is de oorzaak van het Europese werkloosheidsprobleem, maar onze gebrekkig functionerende arbeids-, goederen- en dienstenmarkten. Daar iets aan doen, helpt ons bij het optimaal benutten van de kansen die globalisering de Europese economieën biedt.

Zie ook R.F.M. Lubbers, [Globalisering is meer dan handel](#), *ESB*, 6 november 1996, blz. 917

---

1 A.H. Kleinknecht en J. ter Wengel, [Feiten over globalisering](#), *ESB*, 9 oktober 1996, blz. 831-837.

2 W. Ruijgrok en R. van Tulder, Misverstand globalisering, *ESB*, 25 december 1995, blz. 1140-1143.

3 Deze beperking wordt louter ingegeven door praktische overwegingen: de registratie van handel is beter ontwikkeld dan die van investeringen, en de uitvoercijfers worden niet vertekend door transportkosten.

4 A. Maddison, *Monitoring the world economy 1820-1992*, OESO, Parijs, 1995.

5 S. Otsubo, *Globalization: a new role for developing countries in an integrating world*, Policy research working paper 1628, Wereldbank, Washington DC, 1996.

6 P.A.G. van Bergeijk, *Economic diplomacy, trade and commercial policy*, Edward Elgar, 1994.

7 R.G. Harris, Globalization, trade and income, *Canadian Journal of Economics*, 1993, 755-776.